

RECENZIE • BOOK REVIEW

Teodor Onișor, 2025, *Între etnografie și poezie*, ediție îngrijită de Laura Goia și Ioana Onișor, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș

Acest masiv volum de 748 pagini este dedicat unuia dintre cei mai meritoși etnografi de la Institutul de Geografie al Universității Regele Ferdinand I din Cluj, format la școala etnografică clujeană a profesorului Romulus Vuia: Teodor Onișor. Cartea a fost editată și îngrijită de Laura Goia de la Biblioteca Județeană „George Coșbuc” din Bistrița și de nepoata etnografului, Ioana Onișor. Ea a apărut cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, prin biblioteca mai sus amintită, constituind o inițiativă laudabilă și de bun augur pentru readucerea în memoria contemporanilor și valorificarea scrierilor unor personalități cu adevărat remarcabile ale spațiului cultural bistrițean și năsăudean deopotrivă. Inimoasele și harnicele editoare au materializat astfel îndemnul ilustrului geograf și etnograf evocat, care spunea:

„Noi, Zugrenii nu trebuie să căutăm prea departe, în timp sau spațiu, să căutăm modelele de urmat. Va trebui numai să ne cunoaștem înaintașii noștri și vom găsi «tipuri de conducători» după dorințele noastre. Vom găsi modele în fețele bisericesti, în dascălii de toate categoriile, vom găsi și eroi și personaje militare. Noi trebuie numai să-i căutăm și să-i studiem” (coperta IV).

Simbolistica copertei volumului.

Iată că acest îndemn s-a materializat în chip fericit, incluzându-l chiar pe autorul lui între vrednicii săi înaintași, pe care i-a dat solul mănos în personalități al Bistriței și Năsăudului, cel puțin în ceea ce-i privește pe geografi, fiindcă de acolo au mai plecat Laurian Someșan și controversatul, dar nu mai puțin importantul, Tiberiu Morariu. Îi mai amintesc în acest sens și pe Nicolae Drăganu, ilustrul lingvist, profesor la Universitatea românească din Cluj și rector al ei (1931-1932), primar al orașului de pe Someșul Mic o lungă perioadă de timp (1933-1939), precum și pe Ștefan Jarda (1883-1927), întâiul secretar general al aceleiași Universități (1919-1927) în perioada punerii pietrei sale de temelie, toți cu activitate meritorie în viața universitară clujeană și nu numai. Iar lista ar putea continua cu multe alte nume.

Volumul s-a bucurat de o frumoasă lansare la Muzeul de Etnografie din Cluj, pe data de 31 iulie 2025, ora 18, în prezența unui numeros public, ceea ce denotă interesul pentru personalitatea celui evocat și pentru activitățile desfășurate sub egida acestui vechi și prestigios muzeu clujean, la a cărui piatră de temelie și evoluție geografii și-au adus o contribuție determinantă.

Lucrarea este structurată în opt părți: I. *Prefață* (pp. 5-7), semnată de Tudor Sălăgean; II. *Notă asupra ediției* (pp. 9-11); III. *Cronologie* (pp. 13-17), o utilă datare a principalelor etape ale parcursului civil, școlar și profesional al lui Teodor Onișor; IV. opera etnografului, grupată în: 1) *Cuvântarea profesorului Teodor Onișor la serbarea omagială din comuna Zagra dedicată prof. univ. dr. Nicolae Drăgan, membru al Academiei Române-27 august 1939* (pp. 21-23); 2) studiul inedit *Contribuții la cunoașterea portului popular din Sud-Estul Transilvaniei* (pp. 25-116); 3) studiile, articolele, cronicile și recenziile publicate în decursul timpului, respectiv 51 de materiale grupate în Etnografie, Muzeografie și Geografie (pp. 117-622); 4) *Pagini de jurnal* (pp. 623-628); 5) *Ghidul Etnografic al Transilvaniei. Ghid ilustrat*, Cluj, 1957 (pp. 629-652); V. *Analize și interpretări critice despre Teodor Onișor* (pp. 653-667); VI. *Evocări* (pp. 669-686); VII. o bogată *Iconografie* (pp. 688-745); VIII. *Cuprins* (pp. 746-748).

Prefața este semnată de Tudor Sălăgean, directorul Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Acesta apreciază efortul predecesorului său, pe care îl caracterizează ca fiind „un nume de referință în geografia și în etnografia românească și un exemplu de profesionalism și devotament într-o perioadă marcată de impostură și ideologizare a culturii” (p. 5). Creionând succint parcursul formării și evoluției sale profesionale, Tudor Sălăgean apreciază ca „demnă de întreaga noastră apreciere inițiativa familiei profesorului și omului de cultură Teodor Onișor” (p. 7) de a contribui la materializarea volumului.

De o manieră decisivă a contribuit la realizarea volumului bibliotecara Laura Goia, care semnează *Notă asupra ediției* (pp. 9-11). Contribuitoare la îngrijirea ediției, domnia sa descrie etapele demersului, explicând geneza titlului, a cărui paternitate îi aparține lui Teodor Tanco, un exeget al personalităților locului, precum și cuprinsul volumului. Mulțumind pentru sprijinul acordat unei lungi serii de colaboratori, domnia sa aduce calde aprecieri lui Ioan Toșa – etnograf –, fiicelor lui Teodor Onișor –Tereza și Mariana, – precum și nepoatei Ioana Onișor, dar și fostei studente a celui evocat, profesoara Rodica Ana Dan.

Deosebit de utilă, *Cronologia* (pp. 13-17) marchează etapele stării civile, ale educației și ale parcursului profesional al lui Teodor Onișor, făcând o bine venită și mult așteptată „lumină” în derularea acestor praguri existențiale ale vieții și operei ilustrului geograf-etnograf.

Firesc, cea mai mare parte din economia volumului o reprezintă scrierile lui Teodor Onișor, unele inedite, care probează afilierea lui la Școala Etnografică a profesorului Romulus Vuia, strălucit membru al Institutului de Geografie al Universității Regele Ferdinand I din Cluj, unul dintre cei mai apreciați colaboratori ai savantului George Vâlsan, cel care a pus bazele Institutului, l-a încadrat cu personal de calitate și a deschis calea studierii etnografiei la Cluj. Avem astfel adunată în volum – cu excepția tezei de doctorat – opera lui Teodor Onișor, care reflectă efortul său constant de cercetare, analiză, sinteză și de editare a scrierilor sale de etnografie, geografie, memorialistică ș.a. Format în mediul universitar românesc atât de efervescent al Clujului interbelic, dar silit de împrejurări nefaste să-și desfășoare activitatea în perioada stalinistă și cea a anilor 1950-1960, bucurându-se doar de o scurtă vreme de liberalizarea regimului comunist introdus în țara noastră de tancurile sovietice în alianță cu partidul antinațional P. M. R., ulterior P. C. R. Până ce moartea l-a răpus la vârsta de numai 60 de ani, Teodor Onișor a parcurs, aidoma țării, calvarul drumului îndochinării ateiste, al înstrăinării de valorile neamului nostru... Chiar boala lui de inimă s-a datorat „cutremurelor” sociale pe care a fost nevoit să le trăiască, adaptându-se cu un imens efort material și psihologic. Interesant este studiul său inedit, bogat ilustrat, *Contribuții la cunoașterea portului popular din Sud-Estul Transilvaniei* (pp. 25-116), chiar dacă autorul nu a reușit să-l definitiveze, rămânând în manuscris, dar și studiile etnografice sau cele privind activitatea Cercului de Studii Etnografice de la Cluj, respectiv evocarea unor personalități precum Romulus Vuia și George Vâlsan.

Capitolul *Analize și interpretări critice despre Teodor Onișor* (pp. 653-667) este reprezentativ pentru efortul de adunare a aprecierilor scrise pe care o serie de personalități marcante ale vieții științifice românești le-au făcut asupra operei și activității lui Teodor Onișor, inclusiv aceea mai puțin cunoscută de bibliograf și care se caracterizează „prin metodă, bogăția materialului” (p. 656). Au contribuit autori ca Vintilă Mihăilescu, Ioachim Crăciun, Barbu Teodorescu, Victor Tufescu și Ana Toșa, Lucia Apolzan, Teodor Tanco, Corneliu Vaida sau, mai recent, postum, Ioan Toșa, Tudor Sălăgean, Mircea Prahase și Gavrilă Rus.

Emoționante sunt consemnările fiicelor sale – Tereza și Mariana Onișor – din capitolul *Evocări* (pp. 663-686), ale nepoatei Ioana, co-editor al volumului, precum și ale fostei sale studente, profesoara Rodica Ana Dan, dar și ale Laurei Goia. Dacă Tereza Onișor insistă asupra biografiei tatălui său din perspectiva familială a celor cinci copii – trei fete și doi băieți – pe care i-a avut cuplul Nastasia și Teodor Onișor, care „s-a stins aproape neștiut de universitari și geografi și [...] aproape anonim pentru colegii de breaslă” (p. 673), Mariana Onișor insistă asupra atmosferei anilor sumbri de după război. Ea îi caracterizează astfel:

„Era în anii '50, ani foarte tulburi. Spaima umplea viețile celor care nu cedau în fața compromisului și a dezonoarei, impuse de tancurile «roșii» care încă striveau pământul românesc și inimile celor care nu-și renegau botezul primit din apele credinței, rămânând mărturisitorii ei” (p. 675),

sau:

„Anii '60 în Clujul de după război erau sub amprenta «roșie» a PCR-ului dictatorial, impus anume pentru a zdrobi integritatea, demnitatea, spiritul liber, speranța, visurile atâtor intelectuali plini de har și de entuziasm. Da, au fost ani de groază, anume studiată și infiltrată în inimile și conștiințele oamenilor, pentru a-i face să se teamă, să le fie frică pentru supraviețuirea lor și a familiilor lor.” (p. 676).

În acest context sumbru îi va fi fost iertată lui Teodor Onișor orice abatere în raport cu regimul comunist ilegal instituit la 30 decembrie 1947, fiindcă, parafrazând, da, fusese director al Muzeului Etnografic al Transilvaniei în perioada 1956-1959. Fiica Mariana Onișor afirmă că „tata lucra enorm în acea perioadă. Avea două norme, legate de cele două mari pasiuni ale sale: Muzeul Etnografic și catedra de la Facultatea de Geografie, unde preda” (p. 675), fiind obligat finalmente „să se hotărască să renunțe la conducerea Muzeului Etnografic” (p. 676).

Fiica a creionat perfect perioada sumbră a anilor 1950-1960, o perioadă neprielnică dezvoltării intelectuale autohtone, total neprietenosă. Din această perspectivă, eu l-am încadrat pe Teodor Onișor în volumul ce va vedea în curând lumina tiparului *Membrii Institutului de Geografie al Universității Regele Ferdinand I din Cluj în vizorul securității, parte a procesului alterității proletcultiste de după 23 august 1944* în categoria celor cu destine frânte de o epocă cumplită...

Ca să susțin afirmațiile de mai sus, citez din nota informativă din 6 mai 1960 a „sursei Oprișan Valentin”, informator al Securității cu nume de cod:

„În ziua de 3 aprilie și în alte date, sursa l-a văzut pe profesorul universitar Teodor Onișor, Facultatea de Geografie, că merge cu familia la biserica Romano-Catolică din Piața Carolina. A fost văzut de sursă intrând la biserica Sf. Mihail (centru) împreună cu soția și copii. Este și membru de partid și cu toate acestea frecventează bisericile. Deși e om de știință, el crede în d-zeu!” (Dosar C.N.S.A.S., I 581492, f. 1).

Da, cumplite vremuri! Dar revoltător este că după anul 1990 această stare s-a perpetuat, desigur cu mijloace mult, mult mai perfide, dar din fericire identificabile! Fără să ajungă să-l cunoască, nepoata profesorului, Ioana Onișor, fiica fiului Ioan, a sintetizat figura bunicului său din memoria familiei: „un om, un creștin (ai cărui fii au devenit preoți), un idealist (care și-a jertfit sănătatea pentru principiile lui), un tată și un soț devotat, și un dascăl iubit și respectat” (p. 680).

Profesoara Rodica Ana Dan, fostă studentă al lui Teodor Onișor, îl descrie ca „un bărbat cu un chip blajin, cu o privire pătrunzătoare, de o înălțime între medie și înaltă, cu pasul domol, dar impunător, prin seriozitate și atitudine, atât prin ținuta corpului, felul de a se comporta, dar și prin modul în care își afirma cu hotărâre punctul de vedere” (p. 681). Domnia sa apreciază că „prelegerile, minuțios pregătite”, au fost „deosebit de interesante” (*idem*), că profesorul era „riguros la examene”, constatând că prin realizarea volumului „este scos din uitare un om special, un spirit sintetic și analitic și un geograf pasionat” (p. 682).

Seria de *Evocări* este încheiată de Laura Goia, care reiterează principalele elemente biografice, încununând motivația editării volumului astfel: „pentru a valorifica opera sa și a-l așeza pe Teodor Onișor în «Panteonul figurilor ilustre născuțene»” (p. 685). Îi mai rămâne neobositei cercetătoare Laura Goia să recupereze și să editeze teza de doctorat a celui evocat, manuscris încredințat spre publicare Editurii Minerva din București de către însuși autorul în anii '70.

Volumul se încheie cu o bogată *Iconografie* (pp. 688-745), deosebit de valoroasă sub aspect documentar-ilustrativ, fiindcă prezintă membrii familiei profesorului, colegii săi de-a lungul timpului, precum și documente vechi, acte, corespondență și dedicații de autori, înscrise pe volume oferite profesorului. Cu ajutorul lor, putem astăzi reconstitui fresca lumii trecute, atât cea interbelică – așezată, tihnită, mult mai morală, cât și cea postbelică, rigidă, impregnată de „lupta de clasă” și falsă prin dedublarea conștiințelor...

Mărturisesc că sunt posesorul unui frumos exemplar al volumului semnat de Ion Simionescu, *Țara noastră: Natură, oameni, muncă*, apărut la Editura Fundația pentru Literatură și Artă „Carol II”, 1938, București, semnat și datat („29. X. [1]938”) de Teodor Onișor, volumul conținând și numeroase adnotări minuțioase realizate tot de el.

Exceptând unele inadvertențe legate de tehnoredactarea volumului, precum și câteva mici erori legate de personajele din iconografie, volumul reprezintă o lucrare valoroasă, de mari dimensiuni, care prezintă într-o manieră exhaustivă biografia și opera celui care a fost geograful și etnograful Teodor Onișor, director al Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj (1956-1959) și, astfel, merituos continuator al operei magistrului său, profesorul Romulus Vuia, și totodată conferențiar la Facultatea de Geografie a Universității clujene. Fiind util geografilor, etnografilor, istoricilor și sociologilor deopotrivă, dar și cititorilor pasionați de curentul ideilor identitare românești, recomand cu căldură volumul, mai ales tinerilor care pot lua astfel cunoștință cu scrierile unuia care se înscrie perfect între „eternii noștri păzitori ai solului veșnic”, cum spunea marele nostru poet – Mihai Eminescu.

Alexandru A. PĂCURAR

*Departamentul de Geografie Umană și Turism
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca*